

LAURBERG & GAD FOT. 1918

FOTOTYPI PACTH & CRONES EFTF.

A. Heiberg

Johan Ludvig Heiberg.

(27. November 1854—4. Januar 1928.)

Af **A. B. Drachmann.**

(Tale i Videnskabernes Selskabs Møde den 16. Marts 1928.)

Det meget nære personlige Forhold hvori jeg har staaet til Heiberg medfører en vis Vanskelighed for mig iaften. Den Heiberg der vendte udad mod Offentligheden, og Heiberg i intim Omgang, var to ret forskellige Personligheder. De vil derfor faa eet og andet at høre der muligvis vil overraske Dem. Herved er intet at gøre; jeg har ikke kunnet bekvemme mig til blot at levere en officiel Nekrolog, men vil søge at give en virkelig Charakteristik af Heibergs Væsen som Videnskabsmand og som Menneske, og kan selvfølgelig ikke eliminere de Sider af min Opfattelse af ham, der beror paa vort intime Forhold.

Heiberg var født d. 27. Nov. 1854 i Aalborg som Søn af Lægen Emil Theodor Heiberg og Hustru Hanne f. Schmidt. Paa fædrene Side tilhørte han den norsk-danske Slægt, hvoraf P. A. Heiberg og hans Søn Johan Ludvig Heiberg er de berømteste; Heibergs Oldefader Ludvig Heiberg, Rektor i Odense, var en Broder til P. A. Heiberg. Heibergs Morfader var Borgermester i Aalborg; Morbroderen var den kendte Professor i Anatomi F. Th. Schmidt. — Om den Paavirkning, Heiberg kan have faaet i sit Hjem, veed man meget lidt. At det var et Hjem med Kultur, er givet; Heibergs tidlige og indgaaende Kendskab til S. Kierkegaard

stammer derfra. Naar han senere fik levende Interesse for græsk Lægevidenskab, hænger det ogsaa sammen med Indtryk fra Barndomsaarene; Broderen, den bekendte Kierkegaardforsker P. A. Heiberg, var af Fagstudium Mediciner, og ved sit første Skrift om græsk Lægevidenskab (Aphorismer om Hippokrates, 1892) fik Heiberg Hjælp baade hos Faderen og Broderen¹.

Heiberg blev Student fra Aalborg Kathedralskole 1871, altsaa endnu ikke 17 Aar gammel; derefter kom han til Kjøbenhavn og tog philologisk Embedsexamen allerede 5 Aar efter, 1876; endda havde han faaet Tid til at besvare en af philologisk Samfunds Prisopgaver. Efter Examen vikarierede han et halvt Aar ved Latinskolen i Veile, og levede derefter som Timelærer i Kjøbenhavn. I 1877 fik han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af et Prisspørgsmaal (Demosthenes's Taler mod Boiotos). 1879 disputerede han for Doktorgraden med en Afhandling om Archimedes's Liv, Skrifter og Overlevering; samme Aar ægtede han sin endnu levende Hustru Kathrine f. Asmussen. I Efteraaret 1879 var han i Florents med Understøttelse af Carlsbergfondet for at kollationere et Archimedeshaandskrift;

¹ Heiberg havde ikke nogen udpræget Slægtsfølelse; han talte sjælden om sine Forfædre, og hans afgjorte Forkærlighed for Kierkegaard kunde ikke forliges med en særlig høi Værdsættelse af hans berømte Navne. Men da Fru Heiberg i 1882 udgav Bogen »P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg«, fandt han Behandlingen af Emnet saa een-sidig og partisk, at han som en Art Protest udgav »Breve fra Peter Andreas Heiberg« (1883). Hovedmassen af disse Breve er skrevne af P. A. Heiberg til Heibergs Oldefader Ludvig Heiberg. Heiberg har forsynet dem med Noter, der dels indeholder de fornødne personalhistoriske Oplysninger, dels paa sine Steder tager skarpt Afstand fra Fru Heibergs Fremstilling. — Det er sikkert først og fremmest Heibergs Retfærdighedsans der har faaet ham til at tage til Genmæle: men han havde sikkert ikke gjort det, dersom han ikke som Medlem af Slægten havde været særlig opfordret dertil.

allerede i 1880 udkom 1. Bind af hans Udgave af Archimedes, og 2. Bind fulgte 1881.

Jeg har med Villie hobet disse Fakta og Tal sammen, fordi det Billede de tilsammen giver er saa karakteristisk for Heiberg. Først og fremmest viser de hans enorme Arbeidskraft. Fra 1876 har han sikkert forsørgt sig selv, fra 1879 tillige Familie; og i denne Tid har han præsteret mere end de fleste af os vilde kunne med hele vor Tid til Raadighed. Men ogsaa hans lykkelige Greb paa Tingene er betegnende. Ud fra de Interesser han allerede havde faaet i Skolen, for de gamle Sprog og Mathematiken, valgte han som pur ung deres Skæringspunkt: de græske Matematikere. Han fandt her et Felt der fra Philologiens Side var saa at sige ny Jord: siden den philologiske Methode i Begyndelsen af 19. Aarhundrede var blevet fastlagt, havde ingen skolet Philolog givet sig i Kast med den græske Matematik, alene med Undtagelse af Hultsch, hvis Udgave af Pappos var udkommet 1876—78 og var et uundværligt Forarbejde for Heiberg. Endelig var netop dette Felt som skabt for Heibergs særlige Begavelse som Philolog. Han slap det da heller ikke hele sit Liv igennem; kort efter hans Død fik jeg fra Selskabets Redaktør et Korrekturark paa en Udgave af et sent græsk Værk af delvis mathematisk Indhold, med Rettelser af Heibergs Haand; de er aabenbart foretaget umiddelbart før det sidste Anfald af hans dødelige Sygdom tvang ham til at slippe Pennen.

Efter Archimedes fulgte Euklid (8 Bind, deraf 6 besørgede af Heiberg, 1883—1895; 6. Bind udgaves af H. Menge, af 8. Bind, der først udkom 1916, besørgede Heiberg en Del). Midt under Euklid kom Apollonios fra Perge (2 Bind, 1893), kort efter Serenos (1896); men imellem dem falder endda Udgaven af Simplikios's Kommentar til Aristoteles's Skrift

om Himlen (1894) — et mægtigt Oktavbind paa over 700 Sider. 1898—1907 udkom i 3 Bind Ptolemæus's Astronomi og mindre Skrifter; 1910—15 anden Udgave af Archimedes i 3 Bind paa delvis helt nyt haandskriftligt Grundlag; i 1912 og 1914 de to sidste Bind af den af andre paabegyndte Udgave af Heron (Geometri og Stereometri). Hermed var Stoffet saa temmelig udtømt, og Verdenskrigen satte en Stopper for Kollationsreiser og Udgivelse. Men for Heiberg var Udgiverarbeide nu blevet som det daglige Brød, han ikke kunde undvære; under Krigen følte han sig arbejdsløs. Han optog nu for Alvor Arbeidet med de græske Medicinere. I Fællesskab med H. Diels havde han allerede i 1907 grundlagt det store Udgiverarbeide Corpus Medicorum Graecorum som Fællesforetagende af vort Selskab og Akademierne i Berlin og Leipzig, og havde i 1912 fundet og udgivet en latinsk Oversættelse af 3die Bog af Paulus Aeginetas Haandbog i Lægevidenskaben. Selve Paulus Aegineta udkom saa i 1921 og 1924. I 1927 fulgte dernæst 1. Hefte af Hippokrates, som Heiberg havde overtaget istedetfor Diels, der var afgaaet ved Døden; i samme Aar udkom en Udgave af endnu et matematisk Skrift, Theodosius's Sphaerica. Endelig er i Trykken som en Publikation af vort Selskab en Udgave af en sen Kompilation (Logica et Quadrivium), der indeholder et større matematisk Afsnit.

Heibergs Udgaver af de egentlige græske Matematikere indeholder foruden Texten med fuldstændigt kritisk Apparat tillige en latinsk Oversættelse, som han selv har udarbejdet; han kom herved paa ganske særlig Maade til at staa inde for den komplette Forstaaelse af Texten, som Heiberg altid krævede af sig selv, og som det er enhver Udgivers Pligt at have — en Pligt, som desværre ikke altid opfyldes nu, da Udgivertechnikken er blevet et Haandværk

som enhver til en vis Grad kan lære næsten mekanisk. Endvidere har Heiberg ledsaget de fleste Udgaver med udførlige Prolegomena, der ikke blot gør Rede for de benyttede Haandskrifter og deres indbyrdes Forhold, men for hele Forfatterens Overleveringshistorie. Der er i disse Prolegomena nedlagt en overordentlig Lærdom; men det er vel et Spørgsmaal, om de ikke hellere havde maattet udkomme som selvstændige Afhandlinger eller som en samlet Behandling af den græske Mathematiks Overleveringshistorie. Undertiden har dog Heibergs Udgivervirksomhed ogsaa affødt Specialafhandlinger; man kan nævne hans Litterargeschichtliche Studien über Euklid (1882, nærmest et overleveringshistorisk Arbeide); Om Scholierne til Euklids Elementer (1888, i vort Selskabs Skrifter); endelig en Række mindre Afhandlinger i Hermes 1903, der supplerer hvad Udgaven indeholder om Euklidhaandskrifter. Endnu bør tilføies, at Heiberg i de senere Aar af sit Liv til stærkt benyttede større Haandbøger over Philologiens hele Omraade gav Oversigter over Matematikens og Naturvidenskabens Historie i Oldtiden. De er det bedste Vidnesbyrd om i hvilken Grad han havde gjort sig til Herre ogsaa over den reale Side af denne Del af Oldtidens Litteratur, endda langt ud over det Omraade hvor han havde været virksom som Udgiver.

En egentlig Værdsættelse af Heibergs Udgivervirksomhed kan jeg ikke give; det er heller ikke nødvendigt, hans Udgaver er forlængst af alle kompetente Dommere erkendt for at være mønstergyldige. Men til Afslutning paa det Overblik der her er givet over hans strengt videnskabelige Produktion som Philolog — thi den er hermed saa temmelig udtømt — skal jeg tilføie nogle Ord om hans Eiendommelighed i denne Egenskab.

Heiberg var en Discipel af Madvig — vel den sidste,

som den største. Han har erkendt dette ved at dedicere Madvig begge sine Udgaver af Archimedes, og han betegner sig i begge Dedikationer udtrykkelig som hans Discipel. Han havde af Madvig lært den philologiske Methode i hele dens Strenghed: Kravet om fuld Forstaaelse af Texten, derunder solid sproglig Kundskab, om indgaaende Kendskab til Overleveringen og om nøie Vurdering af den. Men hans hele Virksomhed ligner ikke Madvigs. Jeg lægger i denne Sammenhæng ikke megen Vægt paa at Madvig væsentlig var Latinist, Heiberg Græcist; det vilde i og for sig ikke have udelukket en Væsenslighed. Men Madvig holdt sig altid til de centrale Dele af Philologien, med de fra Renaissancens Tid i Skole og ved Universitet almindelig læste Forfattere som Midtpunkt. Heiberg derimod søgte strax ud til et Omraade der i Sammenligning hermed var periphere, og han holdt sig til det; der findes fra hans Haand kun ganske enkelte Bidrag til Fortolkning og intet til Udgivelse af de almindelig læste Klassikere. Madvig var stærkt sproglig interesseret; for Heiberg var Sproget kun et Middel til Forstaaelse af Texten, intet Objekt for selvstændig Forskning. Madvig var Konjekturalkritiker; hans omfattende Gennemlæsning af antike Forfattere foregik med stadigt Henblik paa Muligheden for at rette fordærvede Steder. Heiberg har naturligvis som Udgiver forbedret talrige Steder ved Konjektur; men dels var hans matematiske Texter for en stor Del fortrinligt overleverede (alle langt bedre end Madvigs latinske Texter), dels gør de græske Mathematikers faste Formelsprog og Indholdets Exakthed det i det Hele let at rette Texten, selv hvor Haandskrifterne ikke slaar til, uden at der kræves nogen særlig divinatorisk Evne. En saadan var ikke Heibergs Styrke, og han har, trods sin omfattende Læsning af antik Litteratur, saa

at sige aldrig indladt sig paa at offentliggøre Textrettelser, hvormed ikke skal være sagt at han ikke har gjort endel. Med denne Eiendommelighed var Heibergs Arbeide ikke af den Art der blænder eller giver Anledning til at feire videnskabelige Triumfer; og dog er saadanne ikke helt udeblevne. Saaledes lykkedes det ham ved at dechiffere en Palimpsest i Constantinopel at fremdrage et tabt Skrift af Archimedes, der slaaende bekræftede Zeuthens Formodning om at de græske Matematikere havde anvendt Metoder der stod den nyere Mathematiks Infinitesimalregning nærmere end man før havde troet; og ved samme Leilighed fik han Beviset for at han havde oversat en Text, der kun var kendt i latinsk Oversættelse¹, rigtigt tilbage til Græsk, idet han fandt den græske Grundtext. Overhovedet betegner den anden Udgave af Archimedes med dens nye Stof Høidepunktet indenfor Heibergs Udgivervirksomhed.

Paa eet Omraade gik Heiberg langt ud over sin store Lærer: i Behandling af Overleveringshistorien. Det var hans Princip at undersøge alle Haandskrifter af den Text han skulde udgive; kun hvor Mængden var overvældende, som ved Euklid, maatte han nøies med et Udvalg, og selv her har han efterseet det allermeste. Men desuden blev hvert Haandskrift undersøgt ikke blot m. H. t. dets Kildeværdi (om det var Afskrift af et bevaret Haandskrift eller havde selvstændigt Værd, til hvilken Gruppe det hørte, o. s. v.), men ogsaa til dets Proveniens, hvem det havde tilhørt tidligere, og fra hvilke Kredse det stammede. Ad denne Vei, og ved at benytte andre Vidnesbyrd om Textens Historie, deriblandt ogsaa latinske og arabiske Oversættelser, søgte han at opklare hele Skriftets eller Forfatterens Overleveringshistorie. Disse Undersøgelser gjorde det nødvendigt for Heiberg at sætte

¹ Se *Mélanges Graux* 1884.

sig ind i hele den græske Litteraturs yngre Overleveringshistorie, ikke blot i Renaissancens Genopdagelse af Græsk, men ogsaa i de lærde Studiers Historie i det byzantinske Rige; med særlig Interesse forfulgte han desuden alle Spor af middelalderlig Paavirkning fra græsk Side paa Vestens Kultur. Han anskaffede til dette Formaal en udmærket Bogsamling, og han sad inde med en Viden der vistnok var enestaaende. Henimod Midten af sit Liv fattede han den Plan at forene alle disse Studier til et omfattende Værk om den græske Litteraturs Skæbne i Middelalderen; men han fik den aldrig gennemført, og han opgav den medens han endnu stod i sin fulde Arbeidskraft. Dette er vistnok enestaaende i Heibergs Liv, og det kræver en Forklaring. Jeg tror det ligger i at han itide blev klar over sin Begrænsning. Den Opgave han her havde sat sig, var historisk, ikke philologisk; og Heiberg var ikke Historiker. Hvor bredt han end anlagde sine Studier, opgav han aldrig Philologens Kærlighed til Detaillen; i næsten alt hvad han har skrevet har han haft en Trang til at tage alt med, til at meddele alt hvad han vidste, uden stærk Sans for at fordele Lys og Skygge efter Genstandenes Betydning. Jeg tror han selv har følt at som han var organiseret, vilde den Opgave han havde sat sig have oversteget selv hans Kæmpekræfter, fordi han ikke kunde have resigneret overfor Meddelelsen af store Partier af det uhyre Stof. Men derfor er hans Arbejde dermed dog ikke blevet spildt. I talrige mindre Afhandlinger, baade strengt videnskabelige og mere populære, har han behandlet enkelte Punkter af Overleveringshistorie, bortset fra Matematikernes, og har her bragt meget Nyt; tilsammenlagt vilde de, skønt de kun repræsenterer en Brøkdelen af det Stof Heiberg havde samlet, udgøre et anseeligt Bind.

Under det Arbeide, der her i Omrids er skildret, havde Heibergs udvortes Livsvilkaar ændret sig stærkt. Fra at ernære sig som Timelærer med den Betaling en saadan fik omkring 1880 — d. v. s. mellem 1 og 2 Kr. i Timen — avancerede han i 1884 til at blive Bestyrer for en af Københavns største Privatskoler, Borgerdydskolen paa Østerbro. Han virkede her i 12 Aar, først sammen med den dygtige Pædagog S. G. Møller, efter hans Død med den senere Undervisningsinspektør S. L. Tuxen. Hans økonomiske Kaar var i disse Aar gode, og de forbedredes jævnt, idet Skolen under hans Ledelse voxede sig større og større; hans Arbeide som Bestyrer lagde, skønt han besørgede det med den strenge Pligtopfyldelse der prægede al hans Gerning, sikkert ogsaa mindre Beslag paa hans Kræfter end Heldagsundervisning i flere forskellige Skoler vilde have gjort. Ikke desto mindre valgte han, da Posten som Professor i klassisk Philologi og Archæologi ved Ussings Afgang i 1896 blev ledig, Universitetsgerningen, skønt han derved led et føleligt Tab i Indtægt. Som Professor ved Universitetet virkede han i 29 Aar til 1925. — Ved sin gamle Skole vedblev han lige til sin Død at undervise et Par Timer daglig i Græsk.

Heiberg blev kaldet til Posten som Universitetslærer, og med god Grund: der var ingen yngre Philolog herhjemme der kunde gøre ham Rangen stridig. Dette hænger sammen med at han i disse sine tidlige Manddomsaaar (fra 1884—96) foruden at dyrke sit Speciale havde drevet omfattende philologiske Studier over hele Fagets Omraade, omend med væsentlig Begrænsning til Græsk. Allerede før 1884, da jeg traadte i intim Forbindelse med ham, havde han begyndt at gennemlæse den græske Litteratur fra Ende til anden; i 1894, da han udgav Simplikios, var han allerede færdig

med Aristoteles. Samtidig dermed fulgte han med i den philologiske Litteratur saa godt som nogen tysk Professor. Da jeg i 1894 sammen med ham besøgte en Række tyske Universiteter, imponeredes jeg ved at se hvorledes han var à jour med ethvert Emne der kom paa Bane i Samtaler med tyske Kolleger. Heller ikke Archæologien havde han forsømt; som Professor holdt han i de første Aar, indtil der kom en særlig Docent i Faget, enkelte Gange archæologiske Øvelser, og han havde allerede i 1895 udgivet et lille archæologisk Skrift, Attiske Gravmæler — et af de smukkeste Vidnesbyrd om Heibergs fine og eiendommelige Personlighed.

Det er denne brede philologiske Basis der har muliggjort Heibergs store Produktion af Smaaskrifter der vender sig til et Publikum udenfor Fagmændenes snevre Kreds. De er for en stor Del komne i Studier for Sprog- og Oldtidsforskning; andre er spredt paa mange forskellige Steder. Et lille Udvalg har han selv saa sent som i 1920 samlet i Bogen »Fra Hellas«. Det er ikke muligt her at give en blot nogenlunde udtømmende Behandling af denne Side af Heibergs Virksomhed; kun nogle Hovedpunkter kan fremhæves.

Den lange Række af »Studierne« (indtil nu 175 Numre, 1891—1927) indledes med to Numre af Heiberg: Genoplivelsen af Studiet af Græsk, og Kvindespørgsmaalet i det gamle Athen. De er betegnende for de to Udgangspunkter for hans Produktion af denne Art: hans Arbeide med Overleveringshistorien, og hans Læsning af den græske Litteratur. Om de overleveringshistoriske Skrifter behøver jeg ikke videre at tale; der er en hel Række af saadanne Enkeltkildringer af Fremstød i Retning af Forstaaelse af Græsk indenfor Middelalder og Renaissance.

Af den anden Gruppe er et Par Oversættelser, begge fra senere Græsk (Dio fra Prusa og Libanios); andre er blotte Læsefrugter (Aphorismer om Hippokrates); de fleste giver Oversigter over visse Sider af græsk Tænkemaade (Kvindespørgsmaalet i det gamle Athen; Eros [? om græsk Opfattelse af Kærlighed]; Den gamle attiske Komødies Frisprog; Det græske Helvede; Allegorisk Fortolkning); et enkelt Skrift (Fra Dalmatien) har archæologisk Indhold. En Særstilling indtager det lille Skrift om Sokrates's Udvikling; det er den eneste Gang Heiberg har indladt sig paa at behandle et psykologisk Problem, og han har her givet et originalt og værdifuldt Bidrag til Forstaaelsen af den centrale Skikkelse i græsk Aandsliv.

Af Skrifter der er udkomne udenfor »Studierne« maa i første Række nævnes den store Afhandling »Liv og Død i græsk Belysning« (i Universitetets Festskrift fra 1915, ogsaa i »Fra Hellas«) og Skildringen af Biskop Synesios (i »Fra Hellas«). Navnlig den første viser, ligesom visse af Afhandlingerne i »Studier«, at Heiberg i sine senere Aar var stærkt religionshistorisk interesseret. Denne Interesse gaar forøvrigt langt tilbage; den i »Fra Hellas« genoptrykte Afhandling »Antik Polemik mod Christendommen« er fra 1904.

For alle disse Afhandlinger af Heiberg, baade dem jeg har nævnt og dem jeg har forbigaaet, er det fælles, at de angaar græsk Aandsliv. Medens Heiberg, pligtopfyldende som han i alle Forhold var, paa Universitetet underviste ligeligt i Græsk og Latin, har han ikke let af egen Drift skrevet noget om latinsk Litteratur eller om hvad romersk var, undtagen forsaavidt det kunde tjene til at oplyse græsk Væsen. Dette hænger sammen med hans Værdsættelse af Græciteteten. Han trode ikke paa en Udvikling af Menneske-

heden; han mente — og det var hans fulde Alvor —, at menneskelig Kultur paa alle de Omraader der havde nogen virkelig Aandsværdi havde haft sin høieste Blomstring i det gamle Hellas. Derfor levede han aandelig talt i dets Atmosfære; derfor maalte han saavidt muligt alle aandelige Phænomener med hellensk Maalestok, og søgte med lidenskabelig Tilfredsstillelse at forfølge alle de Traade der fra Nutidens Kultur leder tilbage til den græske Oldtid. Moderne Naturvidenskab og Mathematik interesserede ham kun for saa vidt som de bundede i græsk Videnskab, og mod de Paavirkninger fra Orienten, der allerede tidlig havde gjort sig gældende i Hellenernes Aandsliv, havde han ligefrem Uvillie; de var for ham kun Plumringer af den græske Kulturs rene Strøm. Han maatte derfor ogsaa komme til at stille sig skarpt afvisende til Christendommen som Aandsmagt — en Konsekvens af hans Grundsyn, hvortil han fik Støtte hos Kierkegaard, hans Yndling blandt moderne Tænkere, men som han forøvrigt var nogen Tid om at drage fuldt ud. For Kierkegaard er jo netop Græciteten og Christendommen de to Grundmodsætninger, mellem hvilke i sidste Instans det religiøse Valg staar. De ikke faa Skrifter, hvori Heiberg har behandlet Emner fra Christendommens ældste eller ældre Historie, er nok saa meget prægede af Trangen til at hævde græsk Livsanskuelses Overlegenhed som til at fordybe sig i den ugræske Religions egentlige Væsen.

Medens Heiberg i sine strengt videnskabelige Arbejder altid gav en ren Sagfremstilling og sjelden indlod sig i Polemik — hvad han heller ikke havde megen Anledning til, da han var ubestridt Mesteren i sit Speciale og ikke let stødte paa Modsigelse —, lod han til Gengæld i sine populære Skrifter sin Subjektivitet for saa vidt frit Spille-

rum, som han uden Hensyn til høire eller venstre fældede Domme ud fra sit personlige Standpunkt — ofte i smaa hvasse Sidebemærkninger, endnu oftere blot i den Maade hvorpaa et Udtryk blev formet. Saaledes faar man gennem disse Skrifter et fyldigt Indtryk af en vis Side af Heibergs Personlighed — præcisere udtrykt: af hans Livsanskuelse og dens Konsekvenser i det Enkelte. Naar man derimod af Heibergs Skrivemaade har faaet det Indtryk at han var et særlig aggressivt Temperament, er det ikke rigtigt. Hans Façon stødte naturligvis dem der var uenige med ham; paa den anden Side havde den store Fordel at han blev læst; en hel Række af hans Smaaafhandlinger er udsolgt, og det er »Fra Hellas« praktisk talt ogsaa. Der vil sikkert være Grund til at foranstalte en Samling af dem, omend maaskee med et vist Udvalg.

Endnu et Par Arbejder af Heiberg kræver en nærmere Omtale. Det ene er hans Andel i den kritiske Udgave af S. Kierkegaards Værker. Det har sikkert været ham en særlig Glæde at faa Leilighed til at anvende sin philologiske Methode paa denne Forfatter, hvem han satte saa høit og som havde været af afgørende Betydning for hans personlige Udvikling. Han gjorde Arbeidet med sin sædvanlige Grundighed og Omsigt; vort Samarbejde her hører til mine kæreste Minder, ikke mindst den indgaaende Drøftelse af Principerne overfor en Overlevering, der i meget afveg fra Oldtidsskrifternes.

Endelig er der den store Bog om Italien, der udkom i 1904, et mægtigt Kvarthind paa over 600 Sider. Den bestaar af to helt forskellige Dele: dels en Række Smaastudier uden indre Sammenhæng, der hører til det Fortrinligste Heiberg har skrevet; dels — og det er Hovedmassen — store Udsnit af Italiens Kunsthistorie i Middelalderen, med sær-

ligt Hensyn til Indflydelsen fra Byzanz. Alt beror her paa selvstændig Iagttagelse, og der er sikkert givet mange originale Bidrag til den middelalderlige Architekturs og Skulpturs Historie i Italien; men den store Rigdom paa Detailler gør Fremstillingen tung at læse, og man kan vel have Lov at beklage, at disse Studier er begravede i en paa Dansk skreven Bog, der tilmed kun udkom i faa Exemplarer.

Som Bogen er, er den imidlertid et fuldgyldigt Udtryk for Heibergs Forhold til Italien. Var han Græcitetens beundrende Discipel, saa var han Italiens Elsker; og han var lige trofast i begge Egenskaber. Han kom første Gang til Italien i 1879, 24 Aar gammel; da hans Forhold senere gjorde ham det muligt, besøgte han det hver Sommer, og desuden paa længere Reiser med visse Aars Mellemrum. Paa disse Besøg gjorde han altid Bibliotheksarbeide; men tillige gennemreiste han Landet paa Kryds og tværs, opsøgte med Forkærlighed afsidesliggende Steder og udsatte sig med Glæde for de Strabadser og Smaaubehageligheder der var forbundne dermed. Formaalet med disse Ture var altid det samme: Studiet af Italiens romanske Kunst, med særligt Hensyn til Paavirkningen fra Byzanz. Naturligvis tog Heiberg med hvad der faldt af i Retning af andre Nydelser: han havde en fin Natursans, og han opsøgte gerne Renaissancens Kunst som den aabenbarer sig i Italien (Barok var ham en Vederstyggelighed, ligesom den egentlige Gothik). Men han har aldrig gjort en Reise eller Udflugt blot som Turist, for at nyde Naturen eller bese Mærkværdigheder.

Heiberg har været i Grækenland, endda flere Gange, og kendte de vigtigste Oldtidslevninger dør af Selvsyn; men han fik aldrig det Forhold til Grækenland som til Italien. Jeg tror det bunder i, at han i Italien fandt Traditionen

fra Oldtidens Kultur, der jo i sit Væsen var overveiende græsk, som levende og fyldig Virkelighed, ikke blot i en Kunst der har sin Plads i Befolkningens Liv den Dag idag, men ogsaa i selve Befolkningens Præg. Han holdt af Italieneren, især af den jævne Mand; han fandt i hans Optræden — ikke med Urette — den sidste Afglans af den græske Charis som endnu eksisterer i Verden. Italien er jo det eneste Land hvor Forbindelsen med den græske Kultur aldrig har været helt afbrudt. At hans Kærlighed ogsaa til det italienske Folk var Alvor, ikke blot Æsthetik, fik han Leilighed til at vise efter Krigen, hvor han personligt og aktivt tog sig af de italienske Krigsfanger, der en Overgang opholdt sig her.

Heibergs videnskabelige Fortjenester blev selvfølgelig paa mange Maader anerkendt baade herhjemme og i Udlandet. Allerede 1883 blev han Medlem af vort Selskab, og 1902—13 var han dets Redaktør; 1924 tilkendtes der ham den Madvigske Æresmedaille. 1919 valgtes han af Undervisningsministeriet til Formand for Rask-Ørsted Fondets Bestyrelse, en Stilling han beklædte til sin Død. Han var Medlem af en Række udenlandske Akademier (af Berliner Akademiet allerede fra 1896) og Æresdoktor ved flere udenlandske Universiteter; 1912 fik han af Académie des Sciences i Paris tildelt Prix Binoux. — Af vort Selskab var han et overordentlig flittigt Medlem; ikke blot medens han var Redaktør, men ogsaa ellers forsømte han aldrig noget Møde uden gyldig Forhindring (hvortil han ikke regnede Selskabelighed; Indbydelser der faldt paa Selskabets Mødeaftener afslog han). Hans omfattende internationale Forbindelser gjorde ham selvskeven til paa sit Fags Vegne at repræsentere Selskabet udadtil, dels ved Kongresser, dels og særlig ved Union Académique's Møder.

Prøver vi at sammenfatte det Billede, hvoraf enkelte

Træk er fremkomne i det Foregaaende, saa er vel Ordet Arbeidsmenneske det der først melder sig, og det kan da ogsaa med fuldeste Ret anvendes om Heiberg. Han begyndte sin Arbejdsdag Kl. 8 om Morgenen og fortsatte den, med en Hviletid om Eftermiddagen, til henad Kl. 2 om Natten; kun i de sidste Par Aar af hans Liv tvang Sygdom ham til at gaa tidlig iseng. Naar han var i Italien, kollationerede han hele Bibliothekstiden (i Reglen 10—4; i Vatikanet, hvor den er kortere, fik han den som personlig Begunstigelse forlænget) uden Afbrydelse; Resten af den lyse Tid benyttede han til at se sig om, og nød først ved 7-Tiden Dagens eneste Maaltid (om Morgenen nøiedes han gerne med en Kop sort Kaffe). At et saadant Régime kun lader sig gennemføre med et Jern-Helbred, siger sig selv; Heiberg har før sin sidste Sygdom, der jo forholdsvis hurtigt medførte Døden, ikke en eneste Gang i sit Liv været alvorlig syg eller kendt til Svækkelse af sin Arbeidskraft. Kun hans Hukommelse var i de sidste Aar af hans Liv noget medtaget, uden at det dog generede ham i hans videnskabelige Arbejde.

Men han var meget langt fra at være noget blot Arbeidsmenneske. Hans Interesser spændte videre end man maaskee vilde vente: han var en god Kender af dansk og tysk, tildels ogsaa af italiensk og fransk Skønlitteratur, og han holdt meget af Musik — men her, som overalt hvor hans Smag kom med i Spillet, med skarp Begrænsning til bestemte Forfattere og Komponister. Og desuden var han en selskabelig Natur. Naar Aftenen kom i Italien, søgte han regelmæssig sammen med andre Philologer, helst tyske, paa en Vinstue — han var ligesaa forelsket i den italienske Vin som i alt andet italiensk —, og kunde sidde der til langt ud paa Natten. Ogsaa herhjemme dyrkede han gerne

de beskedne Former for Selskabelighed som hans Forhold bød paa; han befandt sig vel mellem sine Lige og lod ikke nogen Leilighed i den Retning gaa fra sig. Han handlede i alt dette med fuldt Overlæg; han saa ned paa Stokphilologer, hans Ideal var at være et helt Menneske. Det fyldeste Udtryk for Heibergs Syn paa Forholdet mellem Menneskeværd og de strenge Krav Videnskaben stiller til sine Dyrkere, har han selv givet i sin herlige Rektoratstale (Tilskueren 1916).

I hans aandelige Konstitution dominerede Intelligensen; han var fra Naturens Haand anlagt til at være Videnskabsmand. Han er som saadan ikke af dem om hvem man naturligt vilde bruge Ord som Genialitet eller Dybsind; hans videnskabelige Gerning er ikke udmærket ved glimrende Opdagelser eller Fremdragen af skjulte Problemer. Men til Gengæld havde hans Intelligens en enestaaende Klarhed og Fasthed, og hans Hukommelse var næsten hele hans Liv igennem ypperlig. Hans Forstaaelse af de Texter han arbejdede med var baade hurtig og overordentlig præcis, hans sproglige Kundskab omfattende og sikker, og han udredede en forvirret Bunke Haandskriftvarianter med overlegen Virtuositet. Alt det er Egenskaber man maa bringe i Anslag naar man vil forstaa Heibergs uhyre Arbejdspræstation; det var sandelig ikke gjort med Sliddet alene. Men tillige indeholder de til en vis Grad Forklaringen af Udformningen af hans Livsanskuelse i dens Eensidighed og dens Fasthed. De fine Afskygninger og det Baade-Og, hvori vi andre saa ofte maa havne ved vor Værdsættelse af Aandsphænomener, laa ikke for Heiberg; efter sin Natur statuerede han overalt helst et Enten—Eller. Til denne aandelige Habitus svarer ogsaa Heibergs Stil. Han skrev et udmærket Dansk, klart og gennemsigtigt og frit for en-

hver Affektation. At give Udtryk for stærk Følelse var ikke hans Sag; men ikke desto mindre var hans Stil kendelig personligt farvet, et helt igennem adækvat Udtryk for de klare, faste og skarpe Linier i hans Intelligens.

Af Sind var Heiberg jævn, ikke stærkt paavirkelig hverken af Modgang (som han havde meget lidt af i sit Liv) eller af Medgang. Modsigelse, selv om den havde en skarp Form, tog han med Ro; han var alt andet end ømskindet. Men i visse Henseender var han yderst sensibel. Bundredelig og nobel af Tænkemaade som han var, frastødtes han voldsomt af det Uægte, det Hule eller Lumske; og hans egen klare og enkle Opfattelse af Livets Phænomener kunde faa ham til at sætte hvad der efter hans Dom var Halvhed eller Uklarhed i omtrent samme moralske Kategori. Han havde en afgjort Sky for at lægge sine Følelser for Dagen, og frastødtes stærkt naar han syntes at andre gjorde det paa urette Sted. Overfor al den Slags kunde han, fredsommelig som han ellers var, reagere skarpt baade i Ord og Handling.

Intet laa Heiberg fjernere end Forfængelighed eller Trang til at gøre sig gældende; ingen var mindre end han trykkende i personlig Omgang. Mange Medlemmer vil sikkert her fra Selskabet mindes hans fordringsløse, stilfærdige og dog livsglade Væsen. I praktiske Spørgsmaal, hvor hans eengang fastslaaede Grundsætninger ikke kom med i Spillet, var han medgørlig og villig til at rette sig efter andre, til hvis Dom han havde Tillid. Fremfor alt kom dog hans Naturs Grundlag af Mildhed og Venlighed frem i hans Virksomhed som Lærer. Vel satte han Maalet høit i sin Undervisning, var streng i sine Fordringer til grundig og nøiagtig Tilegnelse, og ubarmhjertig overfor Forsøg paa at glimre med uægte Glans; men overalt hvor han sporede

ægte Interesse for Arbejdet, selv om Evnerne var smaa, var han til det Yderste anerkendende og opmuntrende. Drengene i hans Skole lærte snart, at der bag den alvorlige Mine og den hele frygtindgydende Apparition gemte sig en ligefrem og forstaaende Medskabning, der selv aldrig havde tabt sin Umiddelbarhed og ikke ventede af dem at de skulde være andet end Drengene — flittige og ærlige Drengene ganske vist, men ikke engang særlig artige Drengene, hvad han selv heller ikke havde været.¹ Og blandt de Studerende var han ikke blot beundret som den ypperlige Lærer med den faste Haand og den overlegne Kundskab, men tillige elsket for sin Overbærenhed, sin aldrig svigtende Hjælpsomhed og sin Evne til at stille sig paa lige Fod med de Unge.

Jeg sagde ovenfor, at Ordet genial ikke netop var det man snarest vilde anvende om Heiberg som Videnskabsmand. Men der er et andet Omraade, hvor jeg ialtfald er stærkt fristet til at bruge det om ham. Denne afgjort theoretisk anlagte Natur, der hele Livet igennem bevarede noget af Barnets Naivitet overfor praktiske Enkeltspørgsmaal, viste i Totalanlægget af sit Liv en saa sikker Forstaaelse af sine Evners Betydning og deres Begrænsning, at man her med Rette vilde kunne tale om Genialitet. Med sin enkle og usammensatte Natur greb han med umiddelbar Sans for det Rette strax den Opgave, der skulde ud-

¹ Der var i min Ungdom en Anekdote om Heiberg i Omløb: han skulde, da han havde været oppe til Artium i Græsk og faaet Ug, være gaaet hjem og have læst over paa et Stykke af Pensumet, som han ikke havde naaet at faa repeteret. Da jeg engang omtalte den for ham, afviste han den med Indignation: saadan havde han slet ikke været som Dreng. Anekdoten (der er ældre end Heibergs Tid) er betegnende for det Indtryk den unge Heiberg gjorde paa sine Samtidige (senere blev det anderledes), og Afvisningen ikke mindre betegnende for Heibergs Syn paa sig selv og paa hvad et naturligt Menneske er.

fylde hans Liv, og som han som ingen anden var kaldet til at løse. Han voxede med Opgaven, hans Vingefang blev bredere med Aarene; men Evnen til rigtig Indstilling til Tilværelsen svigtede ham aldrig. Aldrig gik hans Berømmelse ham til Hovedet; aldrig stræbte han efter det Uopnaaelige, aldrig har han forløftet sig paa nogen Opgave. Det græske *μηδεν ἄγαν* passede paa ham om paa nogen. Saaledes gik han sin trygge, faste Gang gennem Livet, fra den ene Opgave til den anden, efterhaanden som de naturligt tilbød sig; saaledes naaede han, i Kraft ikke blot af sine sjeldne Kræfter og store Evner, men ogsaa af sin sikre Sans for hvad de skulde bruges til, det Store. Thi han var en af de Store; naar alt er sagt og alle Forbehold gjort, bliver han staaende som en af vor Videnskabs Koryphæer, som Madvigs værdige Efterfølger. Som saadan, og som det elskelige Menneske han var, vil han blive savnet af det Slægtled han tilhørte; og det mægtige og grundmurede Værk han har efterladt sig vil sikre hans Eftermæle, saa længe Studiet af den klassiske Oldtid og af Videnskabens Historie lever.

Ære være hans Minde.
